

De integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie; de rol van institutionele factoren, De Transitionele arbeidsmarkt, Contouren van een actief arbeidsmarktbeleid

Citation for published version (APA):

van der Velden, R. K. W., & Wolbers, M. H. J. (2001). *De integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie; de rol van institutionele factoren, De Transitionele arbeidsmarkt, Contouren van een actief arbeidsmarktbeleid*. Elsevier Bedrijfsinformatie.

Document status and date:

Published: 01/01/2001

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Download date: 05 May. 2023

De integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie: de rol van institutionele factoren

Rolf K.W. van der Velden en Maarten H.J. Wolbers

1. Inleiding

De overgang van school naar werk is de afgelopen tien jaar veelvuldig onderwerp van discussie geweest in kringen van zowel beleidsmakers als wetenschappers (Hannan & Werquin, 1999; Ryan, 1999). Deze ruime aandacht is vooral veroorzaakt door de aanhoudend hoge werkloosheid onder jongeren sinds de jaren tachtig. Een aanzienlijk deel van hen is geruime tijd werkloos na het verlaten van de opleiding en zelfs schoolverlaters die wel onmiddellijk werk vinden, verkeren vaak in een kwetsbare positie. Hierdoor is het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt verre van soepel en kan de overgang van school naar werk worden gekenmerkt als een onrustige en onzekere periode (OECD, 1998). Bovendien hebben een toenemende globalisering en concurrentie, in combinatie met snelle technologische veranderingen, ervoor gezorgd dat onderwijs in moderne samenlevingen steeds belangrijker is geworden voor het toewijzen van maatschappelijke posities en als factor voor economische groei.

In het concept van de transitionele arbeidsmarkt (Schmid, 1998) worden de overgangen van en naar de arbeidsmarkt in vijf typen gestructureerd. Het transitietype van onderwijs en arbeidsmarkt vormt daar een van. Deze bijdrage behandelt de transitie van onderwijs naar werk en werkloosheid. Tot de transitie worden in het model van de transitionele arbeidsmarkt ook de combinaties van verschillende typen activiteiten gerekend; bij de transitie van school naar werk is de combinatie van werken en leren hiervan een goed voorbeeld. In deze bijdrage worden de overige transitie van werk en inactiviteit naar onderwijs en scholing niet behandeld, evenmin de overgang van onderwijs naar inactiviteit. Het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt vereist ook extra scholingsinspanningen. Deze dienen zowel gericht te zijn op ervaren werknemers met als doel hen 'employable' te houden als ook op nieuwkomers zodat zij met voldoende kwalificaties de overgang van het initieel onderwijs naar de arbeidsmarkt kunnen maken. Voor de politiek betekent dit dat ze zich moet beraden over bestaande institutionele arrangementen. Toekomstig arbeidsmarktbeleid, gericht op het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, kan immers alleen succesvol zijn wanneer inzicht bestaat in de oorzaken van de huidige problemen waarmee schoolverlaters te

maken hebben bij de overgang van school naar werk in verschillende nationale onderwijs- en arbeidsmarktstructuren. Dit vereist het ontwikkelen van een institutioneel kader waarmee kan worden bepaald welke factoren de overgang van school naar werk voor schoolverlaters bevorderen dan wel belemmeren (Kerckhoff, 1995). Een aanzet hiertoe wordt gegeven in deze bijdrage waar we onderzoeken in hoeverre institutionele factoren de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie beïnvloeden. Het doel is om variatie tussen landen in het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt vast te stellen en deze vervolgens te relateren aan verschillen in de nationale institutionele context.

In paragraaf 2 wordt de theoretische achtergrond van deze bijdrage geschetst, waarbij we enkele hypothesen formuleren over de rol van institutionele factoren bij de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie. Vervolgens wordt de onderzoekopzet besproken (paragraaf 3). In paragraaf 4 worden de geformuleerde hypothesen empirisch getoetst aan de hand van de meest gebruikelijke indicator om het integratieproces te beschrijven: de kans op werkloosheid. Tot slot vatten we in paragraaf 5 de belangrijkste conclusies samen.

2. Theoretische achtergrond

2.1 Institutionele factoren met betrekking tot arbeidsverhoudingen

2.1.1 Insiders versus outsiders

De integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt is sterk afhankelijk van de mate waarin de arbeidsmarkt hen absorbeert. De insider-outsider theorie is in dit opzicht interessant en veelbelovend (Lindbeck & Snower, 1988). Zoals de naam van deze theorie al aangeeft, is zij gebaseerd op het verschil tussen 'insiders' en 'outsiders'. Zij die werk hebben zijn insiders en degenen die werkloos zijn, worden beschouwd als outsiders. Een specifieke groep van outsiders wordt daarbij gevormd door nieuwkomers op de arbeidsmarkt (DeVreyer, 2000), omdat schoolverlaters zonder werkervaring moeten concurreren om de beschikbare banen met degenen die al een positie op de arbeidsmarkt hebben verworven. Volgens de insider-outsider theorie vinden loononderhandelingen plaats tussen insiders en werkgevers. Outsiders spelen in dit proces geen rol. Het belangrijkste doel voor insiders is om aan het werk te blijven. Ze bepalen hun loon op strategische wijze om ervoor te zorgen dat hun werkgelegenheid gegarandeerd is. De werkgelegenheid voor outsiders heeft geen prioriteit. Zolang het economische systeem niet blootstaat aan ingrijpende

maatschappelijke veranderingen of grote, externe schokken (zoals een oliecrisis of een grootschalig gewapend conflict) onderhandelen insiders op zodanige wijze dat ze het hoogst mogelijke loon krijgen zonder de kans te lopen hun baan te verliezen. Als gevolg hiervan verandert er niets voor outsiders en blijven zij (langdurig) werkloos.

Het niveau waarop loononderhandelingen plaatsvinden bepaalt de sterkte van de tweedeling tussen insiders en outsiders en daarmee de mate van integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Enerzijds worden onderhandelingen over lonen 'gecentraliseerd' genoemd wanneer werkgevers en werknemers in landelijke vakbonden zijn georganiseerd, waarbij de organisatiegraad van beide partijen hoog is en op centraal niveau over lonen wordt onderhandeld. Anderzijds kunnen werkgevers en werknemers over salarissen onderhandelen op het niveau van de individuele onderneming. In dat geval wordt de loononderhandelingsstructuur 'gedecentraliseerd' genoemd. Loononderhandelingen worden ten slotte 'semi-gecentraliseerd' genoemd als deze op sectorniveau plaatsvinden.

Calmfors en Driffill (1988) stellen dat de werkloosheid in een land – en impliciet daarmee de dichotomie tussen insiders en outsiders – het geringst is bij beide uitersten van de centralisatiegraad van loononderhandelingen. Landen die gekenmerkt worden door een semi-gecentraliseerde loononderhandelingsstructuur zouden te maken hebben met een hogere werkloosheid. De argumenten ter ondersteuning van deze omgekeerd U-vormige relatie tussen de mate van centralisatie en werkloosheid zoeken de auteurs in een onvolmaakte concurrentie op de arbeidsmarkt. Zowel bij gedecentraliseerde als bij gecentraliseerde loononderhandelingssystemen worden de partijen die bij het onderhandelingsproces zijn betrokken, geconfronteerd met een zeer ongunstige wisselwerking tussen reële lonen en werkgelegenheid, maar wel om verschillende redenen. De wisselwerking is ongunstig voor gedecentraliseerde systemen, omdat – indien vakbonden een hoge looneis stellen – deze wordt doorberekend in de prijs van het bedrijf. De prijsverhoging leidt tot een teruglopende vraag naar de producten van het bedrijf en als gevolg daarvan tot banenverlies. Tezamen zorgen deze factoren ervoor dat vakbonden die zich bedienen van gedecentraliseerde loononderhandelingssystemen, gematigde looneisen stellen. Bij een gecentraliseerde loononderhandelingsstructuur daarentegen leiden hoge (nominale) looneisen door vakbonden niet tot even hoge reële loonstijgingen. Door de hoge organisatiegraad van vakbonden resulteert dit immers in hogere lonen in de gehele economie. De nominale lonen stijgen weliswaar, maar de reële lonen niet. Het enige effect van het verhogen van de lonen is een verslechtering van de internationale concurrentiepositie. Daardoor is er opnieuw geen stimulans voor vakbonden om hoge looneisen te stellen.

Het tegengestelde geldt voor vakbonden die werken in semi-gecentraliseerde loononderhandelingssystemen. Als door deze vakbonden hoge looneisen worden gesteld leidt dit slechts tot een beperkt verlies van de vraag naar de producten van het bedrijf. Alle bedrijven in de sector zijn immers genoodzaakt de loonsverhoging in gelijke mate door te berekenen in de prijzen. Het andere argument waardoor vakbonden gestimuleerd zouden worden om gematigde looneisen te stellen – dat wil zeggen hoge nominale looneisen leiden niet tot hoge reële loonsverhogingen, omdat de prijzen over de gehele linie stijgen – geldt eveneens niet of slechts gedeeltelijk in het semi-gecentraliseerde geval. Alleen de prijzen binnen dezelfde sector stijgen, maar niet die in andere sectoren, waardoor de reële loonstijgingen bijna even hoog zijn als de nominale loonstijgingen. In semi-gecentraliseerde loononderhandelingssystemen is er daarom een grotere stimulans voor het stellen van hoge looneisen dan elders. In empirische studies is er echter weinig systematisch bewijs geleverd voor de veronderstelde relatie tussen de mate van centralisatie van het loononderhandelingsproces en het werkloosheidspeil van een land (zie voor een overzicht OECD, 1997). In plaats daarvan hebben sommige auteurs (Soskice, 1990; Layard, 1991) de veronderstellingen van Calmfors en Drifill in twijfel getrokken en een negatief verband voorgesteld. Hun argument is dat de gunstige prestatie-effecten van het verhogen van de centralisatie, die voortkomen uit het rekening houden met de macro-economische gevolgen van elke loonovereenkomst, sterker zijn dan de negatieve gevolgen van onvolmaakte concurrentie op de productenmarkt. Bovendien concentreert Soskice (1990) zich op coördinatie in plaats van centralisatie. Hij stelt dat niet de plaats van de formele loononderhandelingen relevant is, maar de mate van consensus tussen partijen in het collectieve onderhandelingsproces. Op deze manier kunnen coördinatie en centralisatie worden beschouwd als verschillende manieren om hetzelfde doel te bereiken. Dit leidt tot onze eerste hypothese:

Hypothese 1: Hoe meer gecentraliseerd en gecoördineerd de loononderhandelingsstructuur in een land is, des te groter de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

Ongeacht de graad van centralisatie en coördinatie wordt aangenomen dat de mate waarin de lonen van werknemers worden bepaald door collectieve onderhandelingen of de mate waarin werknemers via vakbonden zijn georganiseerd in een land belangrijk zijn. In principe is macht van vakbonden macht van insiders. Daarom verwachten we dat vakbondsmacht een belangrijke rol speelt bij het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt:

Hypothese 2: Hoe sterker de macht van vakbonden in een land is, des te kleiner de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

Naast het onderhandelen over lonen zetten insiders zich in voor een sterkere rechtspositie. Het verstevigen van de rechtspositie van werkenden heeft betrekking op regelgeving omtrent het aannemen en ontslaan van werknemers (OECD, 1999). Over het algemeen proberen insiders hun rechtszekerheid te vergroten door een aantal arbeidsomstandigheden (opzegtijd, ontslagpremies, senioriteit, en dergelijke) steviger te verankeren in de wet en/of collectieve arbeidsovereenkomsten. Met name senioriteit is een belangrijk criterium. Gewoonlijk belet dit principe dat werknemers met veel dienstjaren kunnen worden ontslagen, terwijl jongeren die als laatsten bij het bedrijf zijn komen werken, de eersten zijn die worden ontslagen wanneer een bedrijf hiertoe is genoodzaakt (Oswald, 1987). Voor outsiders is het gevolg van een versteviging van de rechtspositie van werkenden gewoonlijk dat zij gevangen komen te zitten in (langdurige) werkloosheid of in een instabiele arbeidsmarktpositie, waarbij perioden van werkloosheid worden afgewisseld door tijdelijk werk. Dit is met name het geval bij schoolverlaters. Vanuit dit oogpunt bezien ondermijnt wetgeving ter bescherming van de rechtspositie van werkenden de kans van schoolverlaters op een stabiele arbeidsmarktpositie. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 3: Hoe strikter de wetgeving ter bescherming van de rechtspositie van werkenden in een land is, des te kleiner de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

2.1.2 Actief arbeidsmarktbeleid voor jongeren

De positie van werkloze outsiders kan blijvende gevolgen hebben, omdat werkloosheidsduur negatief samenhangt met de kans op nieuw werk (Devine, 1991; Wolbers, 2000). Met name de zoekmotivatie van werklozen speelt hierbij een rol (Layard, 1986). Als men verscheidene keren bij sollicitaties wordt afgewezen, dan neemt de motivatie om naar werk te blijven zoeken af. Om die reden hebben werkloze outsiders hulp van buitenaf nodig om opnieuw werk te vinden. Sinds het begin van de jaren negentig is deze hulp vooral gekomen van overheidswege. Overheden in Europa hebben actief beleid ontwikkeld om langdurig werklozen weer een plaats te geven op de arbeidsmarkt, variërend van scholing van werklozen in het schrijven van sollicitatiebrieven tot het daadwerkelijk subsidiëren van arbeidsplaatsen. Vanwege het feit dat de jeugdwerkloosheid structureel hoger is dan het werkloosheidspeil van de totale beroepsbevolking en vanwege het gebrek aan werkervaring van jongeren

hebben veel overheden actief arbeidsmarktbeleid ontwikkeld dat speciaal is gericht op deze groep. De effecten van actief arbeidsmarktbeleid op het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt zijn evident (Calmfors, 1994). De hulp die zij krijgen van de overheid verbetert hun vooruitzichten op werk, ofwel direct wanneer zij een gesubsidieerde baan krijgen ofwel indirect wanneer zij door de overheid worden gesteund bij sollicitatietrainingen. Daarom:

Hypothese 4: Hoe actiever het gevoerde arbeidsmarktbeleid voor jongeren in een land is, des te groter de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

2.2 Institutionele factoren met betrekking tot het onderwijssysteem

2.2.1 Beroepsgerichtheid

Naast nationale verschillen in regelgeving ten aanzien van de arbeidsmarkt beïnvloeden verschillen in de structuur van het onderwijssysteem tussen landen het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Zo verschillen landen in de mate waarin er een institutionele koppeling bestaat tussen het onderwijssysteem en de arbeidsmarkt (Maurice, 1982; Hannan, 1997; Müller, 1998). Feitelijk verwijst deze discussie naar de mate waarin onderwijssystemen verschil maken tussen algemeen vormend en beroepsgericht onderwijs. Sommige landen bieden voornamelijk algemeen vormend onderwijs aan. In dergelijke landen bestaat een zwakke binding tussen onderwijs en arbeid en wordt beroepsgerichte training vooral opgedaan binnen het kader van een baan. In andere landen worden beroepsspecifieke vaardigheden onderwezen in het onderwijssysteem. Hier bestaat een nauwe band tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. De manier waarop deze sterke band tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt is geïnstitutionaliseerd, kan verschillen. In sommige gevallen wordt het bijbrengen van beroepsvaardigheden gedeeld door beroepsopleidingen en bedrijven, zoals bij het leerlingwezen in Duitsland en omringende landen ('duaal systeem'). In andere gevallen vindt het aanleren van beroepsvaardigheden voornamelijk binnen het voltijd onderwijs plaats. In opleidingen die voornamelijk beroepsgericht zijn – ongeacht hoe ze zijn geïnstitutionaliseerd in het onderwijssysteem – hebben schoolverlaters vaardigheden aangeleerd die hen specifiek voorbereiden op een beperkt aantal beroepen. Voor werkgevers is het aannemen van deze schoolverlaters zeer aantrekkelijk, omdat de curricula van de beroepsopleidingen hen reeds hebben voorzien van de vaardigheden die nodig zijn voor het werk. Hierdoor besparen

werkgevers op scholingskosten. Als gevolg hiervan valt te verwachten dat in landen die een gedifferentieerd systeem van beroepsonderwijs aanbieden, de band tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt nauwer is en schoolverlaters daarom gemakkelijker worden geïntegreerd in het arbeidsproces dan in landen die voornamelijk algemeen vormend onderwijs aanbieden. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 5: Hoe meer beroepsgericht het onderwijssysteem in een land is, des te groter de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

2.2.2 Standaardisatie en stratificatie

Verschillen tussen landen met betrekking tot de overgang van school naar werk zijn ook afhankelijk van de standaardisatie en stratificatie van het onderwijssysteem (Allmendinger, 1989; Müller, 1998). Standaardisatie betreft de mate waarin de kwaliteit van het onderwijs voldoet aan dezelfde landelijke normen – bijvoorbeeld met betrekking tot de lerarenopleiding, de schoolbudgetten, de curricula en de eindtermen. Stratificatie heeft te maken met de mate en vorm van differentiatie van het onderwijsaanbod op het niveau van het secundair onderwijs (Müller, 1998). In onderwijssystemen met een sterke mate van stratificatie worden leerlingen zeer vroeg in hun onderwijsloopbaan verdeeld over verschillende richtingen (bijvoorbeeld algemeen vormend versus beroepsgericht onderwijs). Bovendien is het in deze systemen moeilijk om van richting te veranderen, omdat deze te veel van elkaar verschillen. Daarentegen is in landen waar het onderwijssysteem wordt gekenmerkt door een geringe mate van stratificatie, de diversiteit tussen verschillende richtingen beperkt, hetgeen resulteert in een hoge mate van mobiliteit.

Verondersteld wordt dat de relatie tussen onderwijs en arbeid sterker is in landen met een sterk gestandaardiseerd en gestratificeerd onderwijssysteem. De reden hiervoor is dat standaardisatie en stratificatie het voor werkgevers eenvoudiger maken om te selecteren. Sterke standaardisatie maakt het eenvoudig om de kwaliteiten van schoolverlaters te interpreteren en met elkaar te vergelijken. Een hoge mate van stratificatie heeft tot gevolg dat schoolverlaters specifieke vaardigheden hebben. Ook dit maakt het voor werkgevers eenvoudig om te selecteren, omdat ze in dat geval precies weten welke schoolverlaters moeten worden aangenomen voor de beschikbare posities. Als de mate van standaardisatie en stratificatie gering is, dan hebben werkgevers meer moeite om de best gekwalificeerde personen voor hun vacatures te selecteren. Daarom wordt verondersteld dat een hoge mate van standaardisatie en stratificatie van

het onderwijssysteem het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt bevordert. Aangezien de onderwijssystemen in geheel Europa sterk zijn gestandaardiseerd – in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten – (Hannan *et al.*, 1999; Müller, 1998), formuleren we alleen een hypothese met betrekking tot de stratificatie van het onderwijssysteem:

Hypothese 6: Hoe meer gestratificeerd het onderwijssysteem in een land is, des te groter de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

2.2.3 Selectiviteit

Tot slot is de selectiviteit van het onderwijssysteem van invloed op de overgang van school naar werk. In deze bijdrage bedoelen we daarmee (expliciet overheidsbeleid ten behoeve van) de toegankelijkheid van de deelname aan het (tertiair) onderwijs. Over het algemeen is de onderwijsdeelname in geheel Europa toegenomen in de afgelopen decennia, maar vanuit verschillende vertrekpunten, op verschillende manieren en met verschillende resultaten (Müller, 1999). De groei van het onderwijs is bevorderd vanuit verschillende overwegingen. Ten eerst is de toename van de onderwijsdeelname ideologisch gewenst om de ongelijke verdeling van onderwijskwalificaties tussen verschillende sociale groepen te verminderen (Shavit, 1993). Ten tweede vereisen steeds meer beroepen op de arbeidsmarkt een hoger niveau van vaardigheden als gevolg van snelle technologische veranderingen (Denison, 1962). Ten derde is de snelle groei van de onderwijsdeelname een antwoord op recente maatschappelijke problemen zoals de hoge jeugdwerkloosheid, waardoor jongeren zo lang mogelijk buiten de beroepsbevolking – en binnen het onderwijs – worden gehouden (Hannan & Werquin, 1999).

Om de onderwijsdeelname te bevorderen zijn bijna overal institutionele hervormingen in het onderwijssysteem doorgevoerd. Verondersteld wordt dat bestaande nationale tradities ten aanzien van de opzet van het onderwijs en het onderwijsaanbod van invloed zijn geweest op het verloop van onderwijshervormingen en daardoor op de groei van het onderwijs (Müller, 1999). Met name het al dan niet bestaan van een traditie van beroepsonderwijs heeft het verloop van de hervormingen bepaald. In het bijzonder in landen die oorspronkelijk geen of nauwelijks beroepsonderwijs kenden, is de behoefte aan en druk van een uitgebreid systeem van tertiair onderwijs groot geweest en voor deze landen mag daarom worden aangenomen dat zij een sterke groei in de onderwijsdeelname op tertiair niveau hebben meegemaakt.

Een buitensporige groei van het tertiair onderwijs heeft negatieve gevolgen voor de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters (Boudon, 1974). Op individueel niveau worden jongeren door de onderwijsexpansie gedwongen steeds hogere onderwijskwalificaties te behalen, uitsluitend om een gunstige positie op de arbeidsmarkt te verkrijgen (Thurow, 1975). Op het niveau van samenlevingen kan de overmatige deelname aan het tertiair onderwijs leiden tot diploma-inflatie. Dit betekent dat er meer hooggeschoolde schoolverlaters zijn dan de arbeidsmarkt kan opnemen, waardoor de waarde van diploma's op de arbeidsmarkt afneemt (Brauns, 1997; Wolbers, 1997; Gangl, 1999). In dat geval moet immers een aantal hooggeschoolde jongeren uitwijken naar banen waarvoor het vereiste opleidingsniveau lager is dan het niveau dat zij daadwerkelijk hebben behaald ('overscholing'). Bovendien leidt het overaanbod van hooggeschoolde schoolverlaters veelal tot hogere werkloosheid, met name onder de laagst gekwalificeerden. We verwachten daarom dat een weinig selectief onderwijsstelsel, gekenmerkt door een grote deelname aan het tertiair onderwijs, de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de weg staat. Of andersom geformuleerd:

Hypothese 7: Hoe selectiever het onderwijsstelsel in een land is, des te groter de kans dat schoolverlaters in dit land zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt.

3. Onderzoeksopzet

3.1 Gegevens

Voor het toetsen van deze hypothesen gebruiken we een databestand dat informatie bevat uit Labour Force Surveys van de Europese Unie. Dit gegevensbestand is door EUROSTAT samengesteld uit de oorspronkelijke Labour Force Surveys (in Nederland: Enquêtes Beroepsbevolking), die door de afzonderlijke lidstaten jaarlijks worden gehouden. Deze gecombineerde dataset is de beste die momenteel beschikbaar is voor onderzoek naar de overgang van school naar werk in Europa. Ze is aantrekkelijk vanwege de grote steekproefomvang, het gestandaardiseerde onderzoeksdesign en de vergelijkbare definities van kenmerken over de arbeidsmarktparticipatie van individuen. Voor de huidige analyse worden gegevens gebruikt die in de periode 1992-1997 zijn verzameld. Vanwege het recente lidmaatschap van de Europese Unie hebben we voor Oostenrijk, Zweden en Finland slechts data vanaf 1995.

Om de overgang van school naar werk te kunnen bestuderen, moeten we eerst schoolverlaters definiëren. We zijn daarbij als volgt te werk gegaan. Allereerst

is de huidige arbeidsmarktstatus van alle ondervraagden bekend. Daarnaast bevat de beschikbare dataset een retrospectieve vraag naar de arbeidsmarktstatus van de respondenten één jaar eerder. Door de informatie uit deze twee vragen te combineren, zijn schoolverlaters uit de totale beroepsbevolking geselecteerd. Een nadeel van deze benadering is dat ondervraagden niet noodzakelijkerwijs het initiële onderwijs blijvend hoeven te hebben verlaten. Het is zeer wel mogelijk dat jongeren het onderwijssysteem tijdelijk hebben verlaten om later terug te keren. Als gevolg hiervan zijn sommige individuen die hier worden beschouwd als schoolverlaters, geen schoolverlaters in de strikte zin. Daarnaast worden in de gebruikte gegevens individuen in het leerlingwezen niet geteld als deelnemers aan het onderwijs maar als werkenden. Dit houdt in dat landen waarin het leerlingwezen veel voorkomt iets hogere werkgelegenheidskansen vertonen als gevolg van de hier gehanteerde definitie van schoolverlaters. Tot slot worden werkende studenten als deelnemers van de beroepsbevolking geteld. Aangezien er van land tot land verschillen zijn met betrekking tot het aandeel werkende studenten, kan dit de werkgelegenheidskansen tussen landen vertekenen.

3.2 *Meting van variabelen*

3.2.1 Onafhankelijke variabelen op individueel niveau

We onderscheiden twee typen schoolverlaters: recente en minder recente schoolverlaters. Dit onderscheid wordt gemaakt omdat beide groepen zich in verschillende stadia van het transitieproces bevinden, hetgeen ongetwijfeld gevolgen heeft voor de mate waarin deze zijn geïntegreerd op de arbeidsmarkt. Een recente schoolverlater wordt gedefinieerd als een leerling of student die één jaar voor de enquête initieel onderwijs genoot, maar die op het moment van ondervraging geen leerling of student meer is. Voor de definitie van de groep minder recente schoolverlaters gebruiken we de gangbare afstudeerleeftijd van studenten, hetgeen de gemiddelde leeftijd is van de groep van recente schoolverlaters in de enquête min één jaar. De gemiddelde afstudeerleeftijd wordt afzonderlijk berekend voor elk opleidingsniveau en voor elk land. Rekening houdend met deze afstudeerleeftijd definiëren we een minder recente schoolverlater als volgt: een persoon die – gegeven zijn of haar opleidingsniveau en land – een leeftijd heeft die één tot vijf jaar hoger is dan de gangbare afstudeerleeftijd van een schoolverlater met dat opleidingsniveau en woonachtig in dat land.

Voor de meting van het opleidingsniveau van schoolverlaters wordt gebruik gemaakt van de International Standard Classification of Education (ISCED)

(UNESCO, 1975). We onderscheiden drie opleidingsniveaus. Het eerste niveau bestaat uit personen met een opleiding tot en met het niveau van lager secundair onderwijs (ISCED 0-2). Het tweede niveau bevat schoolverlaters die maximaal hoger secundair onderwijs hebben genoten (ISCED 3). Het derde niveau betreft individuen met een diploma in het tertiair onderwijs (ISCED 5-7).

Sekseverschillen worden onderzocht door in de analyse onderscheid te maken tussen mannen en vrouwen.

3.2.2 Onafhankelijke variabelen op contextueel niveau

De mate van centralisatie en coördinatie van de loononderhandelingsstructuur in een land wordt vastgesteld aan de hand van een drietal categorieën. Tabel 1 laat zien dat Oostenrijk en Duitsland als landen met een gecentraliseerd en gecoördineerd loononderhandelingsstelsel worden beschouwd. Ierland en het Verenigd Koninkrijk worden gekenmerkt door een gedecentraliseerde en ongecoördineerde loononderhandelingsstructuur. Alle overige landen van de Europese Unie hebben systemen waarin loononderhandelingen op het tussenliggende niveau plaatsvinden.

De macht van vakbonden wordt geoperationaliseerd als het percentage werkers dat lid is van een vakbond. Vakbondslidmaatschap komt in de Europese Unie het meest voor in de Scandinavische landen. In Frankrijk en Spanje is de organisatiegraad daarentegen erg laag.

De bescherming van de rechtspositie van werkers wordt afgemeten aan algemene wetgeving omtrent het aannemen en ontslaan van personeel. Uit tabel 1 blijkt dat de bescherming van de rechtspositie van werkers het meest strikt is in Zuid-Europa. In Ierland en het Verenigd Koninkrijk geniet de beroepsbevolking relatief weinig bescherming tegen ontslag en andere vormen van arbeidsonzekerheid.

Actief arbeidsmarktbeleid voor jongeren wordt geoperationaliseerd als het percentage van het Bruto Nationaal Product (BNP) dat wordt uitgegeven aan maatregelen voor jongeren. Uit tabel 1 kan worden opgemaakt dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen Europese landen onderling met betrekking tot de hoeveelheid geld die wordt uitgegeven aan maatregelen voor jongeren. Italië, Portugal, Frankrijk en Ierland geven relatief gezien het meeste geld uit aan maatregelen voor jongeren, terwijl in Oostenrijk, België, Zweden, Duitsland en Nederland het percentage van het BNP, dat wordt uitgegeven aan actief arbeidsmarktbeleid voor jongeren, relatief laag is.

Tabel 1. Institutionele factoren met betrekking tot arbeidsverhoudingen

Land	Loononderhandelingstructuur ^a	Vakbondslidmaatschap (%) ^b	Bescherming rechtspositie ^c	Maatregelen voor jongeren (% van BNP) ^d
Oostenrijk (AT)	3	42	2,2	0,01
België (BE)	2	54	2,6	0,04
Duitsland (DE)	3	29	2,9	0,07
Denemarken (DK)	2	76	1,7	0,20
Spanje (ES)	2	19	3,4	0,08
Finland (FI)	2	81	2,1	0,20
Frankrijk (FR)	2	9	2,9	0,28
Griekenland (GR)	2	24	3,6	0,03
Ierland (IE)	1	49	0,9	0,28
Italië (IT)	2	39	3,7	0,58
Luxemburg (LU)	2	43	2,5	0,10
Nederland (NL)	2	26	2,4	0,09
Portugal (PT)	2	32	3,9	0,35
Zweden (SE)	2	91	2,4	0,02
Verenigd Koninkrijk (UK)	1	34	0,5	0,13

^a De loononderhandelingsstructuur is een gecombineerde indicator waarmee de mate van centralisatie en coördinatie van het loononderhandelingsstelsel in een land wordt gemeten. De scores zijn gebaseerd op gegevens voor 1994 zoals gerapporteerd in OECD Employment Outlook 1997 (OECD, 1997: tabel 3.3). Een '1' staat voor landen waar loononderhandelingen gedecentraliseerd en ongecoördineerd plaatsvinden. Een '2' wordt gegeven aan landen met een semi-gecentraliseerde en semi-gecoördineerde loononderhandelingsstructuur. Een '3' duidt op een gecentraliseerde en gecoördineerde loononderhandelingsstructuur. De waarde voor Ierland is gebaseerd op Nickell en Layard (1997). Wegens gebrek aan gegevens is aan Griekenland en Luxemburg het gemiddelde van de Europese Unie toegekend.

^b Vakbondslidmaatschap is gebaseerd op percentages voor 1994 zoals gepubliceerd in OECD Employment Outlook 1997 (OECD, 1997: tabel 3.3). De cijfers voor Griekenland en Ierland zijn afkomstig uit Ebbinghaus en Visser (1999) en zijn cijfers voor 1995. Het vakbondslidmaatschap voor Luxemburg is het ongewogen gemiddelde van de andere landen.

^c Bescherming van de rechtspositie wordt afgemeten aan de algemene striktheid van de wetgeving ter bescherming van de rechtspositie van werkenden in een land zoals gepubliceerd in OECD Employment Outlook 1999 (OECD, 1999: tabel 2.5). De hier gebruikte cijfers zijn het gemiddelde van de scores voor het einde van de jaren tachtig en het einde van de jaren negentig. Het cijfer voor Luxemburg is berekend als het ongewogen gemiddelde van alle andere landen, omdat er voor dit land geen gegevens beschikbaar zijn.

^d Maatregelen voor jongeren zijn gebaseerd op het gemiddelde percentage van het Bruto Nationaal Product (BNP) dat in een land aan actief arbeidsmarktbeleid specifiek gericht op jongeren is uitgegeven in de periode 1992-1997. De oorspronkelijke jaarpercentages zijn vermeld in OECD Employment Outlook 1996 (OECD, 1996: tabel T), 1997 (OECD, 1997: tabel K), 1998 (OECD, 1998: tabel J) en 1999 (OECD, 1999: tabel H).

In tabel 2 zijn de landen van de Europese Unie geïnclassificeerd op basis van de relevante kenmerken van het nationale onderwijssysteem. De

beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem wordt geoperationaliseerd door twee indicatoren. Allereerst wordt deze afgemeten aan het aandeel leerlingen in het hoger secundair onderwijs dat zich bevindt in een beroepsgerichte leerweg (inclusief leerlingwezen). Met name in (landen rondom) Duitsland en Scandinavië is het hoger secundair onderwijs beroepsgericht, terwijl in Zuid-Europa, het Verenigd Koninkrijk en Ierland het algemeen onderwijs overheerst. Daarnaast maken we onderscheid tussen landen die het beroepsonderwijs via een apart stelsel van werken en leren aanbieden (het zogenoemde 'duaal systeem') en landen waarin het beroepsonderwijs uitsluitend in scholen wordt onderwezen. In deze bijdrage worden Oostenrijk, Duitsland, Denemarken, Luxemburg en Nederland als landen met een substantieel duaal systeem beschouwd.

Gekoppeld aan de beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem is de mate van stratificatie. We definiëren het secundair onderwijs van Oostenrijk, Duitsland, Luxemburg en Nederland als sterk gestratificeerd, in de zin dat leerlingen in een zeer vroeg stadium van hun schoolloopbaan in verschillende richtingen worden ondergebracht (reeds aan het einde van het basisonderwijs). De Zuid-Europese en Scandinavische landen zijn daarentegen landen met een geringe mate van stratificatie in het secundair onderwijs.

De selectiviteit van het onderwijssysteem wordt geoperationaliseerd als het percentage van de bevolking dat tertiair onderwijs heeft genoten. Er wordt daarbij vanuit gegaan dat het onderwijssysteem selectiever is in landen waar de deelname aan het hoger onderwijs geringer is. Tabel 2 geeft aan dat in Oostenrijk, Italië en Portugal de verspreiding van het tertiair onderwijs het geringst is. De hoogste percentages individuen met een diploma op het tertiaire niveau zijn te vinden in België, Zweden, Ierland, Denemarken en Spanje.

Tabel 2. Institutionele factoren met betrekking tot het onderwijssysteem

Land	Beroepsgerichtheid secundair onderwijs (%) ^a	Duaal systeem ^b secundair onderwijs ^c	Stratificatie tertiair onderwijs (%) ^d	Kwalificaties
Oostenrijk (AT)	76	1	2	8
België (BE)	59	0	1	29
Duitsland (DE)	80	1	2	21
Denemarken (DK)	56	1	0	25
Spanje (ES)	41	0	1	24
Finland (FI)	54	0	0	22
Frankrijk (FR)	54	0	1	23
Griekenland (GR)	21	0	1	18
Ierland (IE)	0	0	0	27
Italië (IT)	67	0	1	8
Luxemburg (LU)	54	1	2	18
Nederland (NL)	70	1	2	23
Portugal (PT)	14	0	0	12
Zweden (SE)	76	0	0	26
Verenigd Koninkrijk (UK)	58	0	0	23

^a De beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem wordt geoperationaliseerd als het percentage leerlingen in het hoger secundair onderwijs dat een beroepsgerichte leerweg volgt (inclusief het leerlingwezen). De cijfers zijn afkomstig uit OECD Education at a Glance 1995 (OECD, 1995: tabel P03(B)). De percentages voor Griekenland, Ierland, Luxemburg, Portugal en Zweden zijn gebaseerd op figuur 9 van Müller en Wolbers (1999).

^b Een '1' staat voor landen met een leerlingwezen waarin leren en werken worden gecombineerd ('duaal systeem'). Aan alle andere landen wordt de categorie '0' toegewezen, hetgeen de afwezigheid van een duaal systeem aangeeft.

^c De mate van stratificatie van het secundair onderwijs is gebaseerd op tabel 1.1.a van Müller en Shavit (1998). Deze is als volgt gecodeerd: een '0' geeft aan dat er een voorkeur is voor breed opgezette scholengemeenschappen, die al dan niet op curriculum of aanleg gebaseerde richtingen omvatten. Een '1' betekent dat er een voorkeur is voor richtingen tussen scholen, waarbij leerlingen die een academische richting volgen gewoonlijk naar andere scholen gaan dan zij die een lagere of beroepsgerichte richting volgen. Een '2' geeft een extreme vorm van stratificatie aan met een zeer vroegtijdige differentiatie over veel verschillende programma's. Voor Oostenrijk, België, Denemarken, Spanje, Finland, Griekenland, Luxemburg en Portugal, die als land allemaal ontbreken in Müller en Shavit (1998), hebben we informatie over de stratificatie van het secundair onderwijs gehaald uit Hannan *et al.* (1999) en OECD (1995).

^d Het percentage van de bevolking (leeftijd tussen 25 en 59 jaar) dat een diploma in het tertiair onderwijs heeft behaald (ISCED 5-7) wordt gebruikt als indicator voor de selectiviteit van het onderwijssysteem. De cijfers zijn afkomstig uit figuur 2 van Müller en Wolbers (1999)

Om te voorkomen dat verschillen in de algemene werkgelegenheidssituatie een verstoringende rol spelen bij het bepalen van de invloed van institutionele factoren, dienen we rekening te houden met de gevolgen van de conjunctuur. Sommige landen kunnen immers een recessie doormaken, terwijl andere zich

op hetzelfde moment midden in een economische opleving bevinden. Om die reden nemen we het algemene werkloosheidspercentage in een land in een bepaald jaar als contextuele variabele op in de analyse. De werkloosheidspercentages zijn gebaseerd op het werkloze gedeelte van de beroepsbevolking in de leeftijdsgroep tussen 15 en 59 jaar.

3.2.3 Afhankelijke variabele

Als indicator voor de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt (of feitelijk het gebrek daaraan) bestuderen we de kans op werkloosheid. Hoewel deze afhankelijke variabele geen volledig zicht geeft op het integratieproces, is ze wel een eenduidige en zeker de meest gebruikelijke maatstaf. Voor het vaststellen van de beroepsbevolking is de gangbare ILO definitie gebruikt (ILO, 1990). Volgens deze definitie bestaat de werkzame beroepsbevolking uit alle personen die betaald werk hebben op het moment van ondervraging (zelfs indien dit slechts één uur per week is). De werkloze beroepsbevolking omvat iedereen die geen werk heeft, die (vervangende) dienstplicht vervult, of die om andere redenen geen werk heeft, maar wel op zoek is naar werk en binnen twee weken zou kunnen beginnen.

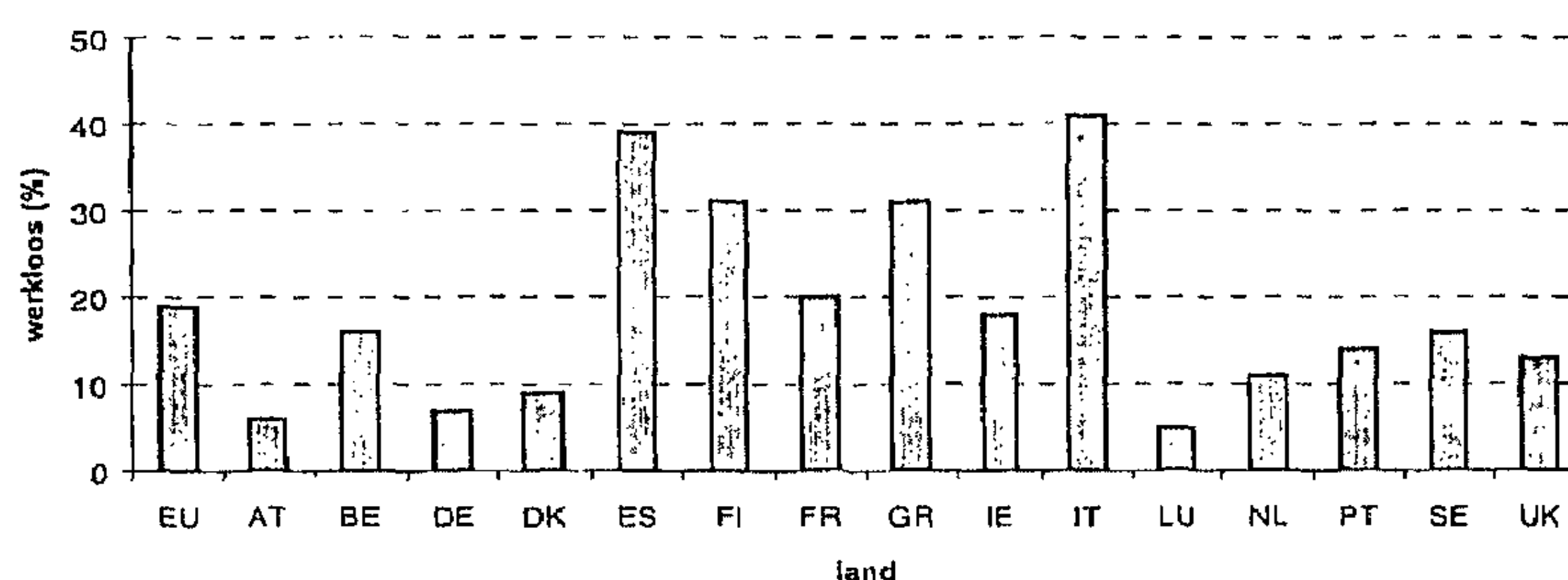
3.3 *Analysemethode*

Voor het bepalen van verschillen tussen landen in de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt wordt multiniveau-analyse toegepast (Bryk, 1992; Goldstein, 1995; Longford, 1993). We onderscheiden drie niveaus van analyse: individuen, jaren en landen. Hierdoor is het mogelijk om verschillen tussen landen adequaat te schatten, omdat er rekening wordt gehouden met verschillen binnen landen tussen individuen en verschillen binnen landen tussen jaren. In totaal worden zes modellen geschat. In het basismodel beginnen we met het beschrijven van de systematische variatie tussen landen. Deze variatie is in principe gelijk aan de geobserveerde verschillen in werkloosheid onder schoolverlaters tussen landen. In de overige modellen proberen we deze 'bruto' variatie tussen landen stapsgewijs te verklaren door achtereenvolgens rekening te houden met de effecten van achtergrondkenmerken van schoolverlaters, de algemene werkgelegenheidssituatie van een land en institutionele factoren met betrekking tot de nationale arbeidsmarkt en het nationale onderwijssysteem. Dit verschaft ons inzicht in de 'netto' variatie tussen landen.

4. Resultaten

Voordat wordt overgegaan tot het bespreken van de uitgevoerde multiniveau-analyse gaan we in het kort in op verschillen in werkloosheid onder schoolverlaters tussen landen. Het heeft immers geen zin om verschillen tussen landen te verklaren als de kans op werkloosheid voor schoolverlaters in alle landen gelijk is. Uit figuur 1 blijkt echter dat het werkloosheidspercentage onder schoolverlaters sterk verschilt van land tot land. Italië en Spanje behoren tot de absolute top. In beide landen is ongeveer 40 procent van alle schoolverlaters werkloos. Ook in Griekenland en Finland is een groot gedeelte van de jongeren die de arbeidsmarkt betreden werkloos (31 procent). In Luxemburg, Oostenrijk, Duitsland en Denemarken is daarentegen minder dan 10 procent van de schoolverlaters zonder werk. In Nederland bedraagt de werkloosheid onder schoolverlaters net iets meer dan 10 procent. Alle overige landen kennen een werkloosheidspercentage dat ongeveer 19 procent bedraagt, de gemiddelde werkloosheid onder schoolverlaters in de Europese Unie als geheel.

Figuur 1. Verschillen in werkloosheid onder schoolverlaters tussen landen van de Europese Unie

Bron: EU Labour Force Surveys 1992-1997

In tabel 3 staan de resultaten van de multiniveau-analyse weergegeven. Model 0 geeft een schatting van de systematische variatie tussen landen en die binnen landen tussen verschillende jaren. Vanwege het dichotome karakter van de afhankelijke variabele ('wel' versus 'niet' werkloos) kan de variatie op het individuele niveau niet worden geschat. In plaats daarvan is deze gelijkgesteld aan de waarde 1. Als gevolg hiervan kan niet worden bepaald in hoeverre de

variatie tussen individuen kan worden toegeschreven aan de onafhankelijke variabelen in de verschillende modellen. Ook zijn we hierdoor niet in staat de variatie tussen landen en die binnen landen tussen jaren uit te drukken als deel van de totale variatie.

Tabel 3. Resultaten van logistische 3-niveau-analyse van de kans op werkloosheid

Model	0	1	2	3	4	5
Intercept	1,489***	2,155***	3,481***	3,516***	3,155***	3,721***
Type schoolverlater						
Recent		0,712***	0,784***	0,800***	0,801***	0,801***
Minder recent		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Opleidingsniveau						
ISCED 0-2		0,665***	0,724***	0,729***	0,731***	0,730***
ISCED 3		0,466***	0,505***	0,507***	0,509***	0,508***
ISCED 5-7		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Geslacht						
Man		ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Vrouw		0,165***	0,180***	0,183***	0,184***	0,184***
Werkloosheid totale beroepsbevolking (%)			0,105***	0,105***	0,104***	0,102***
Loononderhandelingsstructuur				-0,585**		-0,044
Vakbondslidmaatschap (%)				0,003		
Bescherming rechtspositie				0,434***		0,207*
Maatregelen voor jongeren (% van BNP)				-0,286		
Beroepsgerichtheid secundair onderwijs (%)				0,002		
Duaal systeem					-	-0,646**
					0,928***	
Stratificatie secundair onderwijs					0,111	
Kwalificaties tertiair onderwijs (%)					-0,012	
Variantiecomponenten						
Niveau schoolverlater (N = 150.332)	1	1	1	1	1	1
Niveau jaar (N = 80)	0,019***	0,023***	0,002**	0,002**	0,002**	0,002**
Niveau land (N = 15)	0,640***	0,654***	0,221***	0,115**	0,127***	0,079**

* = $p < 0,10$; ** = $p < 0,05$; *** = $p < 0,01$

ref. = referentiecategorie

Bron: EU Labour Force Surveys 1992-1997

De verschillende variantiecomponenten zijn onderaan de tabel weergegeven. De analyse geeft aan dat er significante verschillen tussen landen zijn met betrekking tot de kans op werkloosheid (de variatie tussen landen bedraagt 0,640). Er is ook een significante variatie tussen verschillende jaren (0,019), maar deze verschillen zijn tamelijk klein in vergelijking met de systematische variatie tussen landen.

Opname van individuele kenmerken in model 1 geeft aan dat de kans op werkloosheid aanzienlijk wordt beïnvloed door achtergrondkenmerken van schoolverlaters. Voor recente schoolverlaters is de kansverhouding op werkloosheid tegenover werk ongeveer twee keer zo groot als de overeenkomstige kansverhouding voor minder recente schoolverlaters ($e^{0.712} = 2,038$). Daarnaast komt naar voren dat de kans op werkloosheid negatief samenhangt met het bereikte opleidingsniveau. Jongeren die de arbeidsmarkt betreden met een opleiding op het niveau van ISCED 0-2 hebben de grootste kans op werkloosheid, gevolgd door hen met een diploma op het niveau van ISCED 3. Verder geeft model 1 aan dat vrouwen een grotere kans hebben op werkloosheid dan mannen. De geïmpliceerde kansverhouding is 1,179 ($e^{0.165}$). Ondanks deze effecten verklaart geen van de achtergrondkenmerken van schoolverlaters de verschillen in werkloosheid tussen landen en tussen jaren. De variantiecomponenten op het niveau van landen en perioden in model 1 zijn immers niet gewijzigd ten opzichte van die in het basismodel. Dit duidt erop dat verschillen in werkloosheid onder schoolverlaters tussen landen en binnen landen tussen jaren verband houden met andere factoren dan verschillen in de samenstelling van de populatie van schoolverlaters tussen landen en jaren. Het is niet verrassend dat de belangrijkste van deze andere factoren de algemene werkgelegenheidssituatie is (zie model 2). Na correctie voor het algemene werkloosheidspeil in een land in een bepaald jaar neemt de variantiecomponent op het niveau van landen af van 0,654 tot 0,221 en die op het niveau van jaren van 0,023 tot 0,002. Met andere woorden: ongeveer tweederde van de systematische verschillen tussen landen en meer dan 90 procent van de variatie binnen landen tussen jaren kan statistisch worden verklaard door verschillen in de algemene werkgelegenheidssituatie. Dit betekent dat het werkloosheidsrisico van schoolverlaters voornamelijk wordt bepaald door algemene omstandigheden op de arbeidsmarkt die ook van invloed zijn op de rest van de beroepsbevolking. Niettemin blijven er significante verschillen bestaan, met name tussen landen.

Model 3 geeft aan dat ongeveer de helft van deze resterende variatie tussen landen kan worden toegeschreven aan institutionele verschillen in arbeidsverhoudingen. In landen die worden gekenmerkt door een sterke rechtspositie van de werkzame beroepsbevolking, hebben schoolverlaters een grotere kans

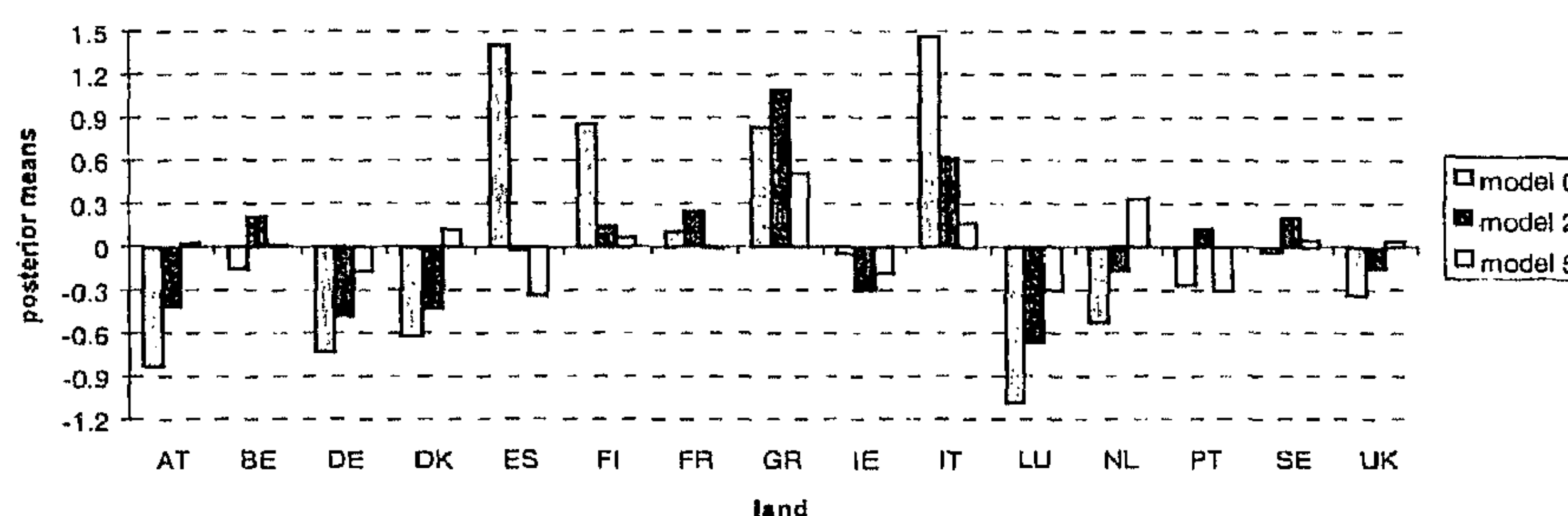
op werkloosheid dan in landen waar de bescherming van de rechtspositie van werkenden minder strikt is. Dit ondersteunt hypothese 3. De loononderhandelingsstructuur, heeft ook het veronderstelde effect op de kans op werkloosheid onder schoolverlaters (zie hypothese 1). Landen die worden gekenmerkt door een gecentraliseerde en gecoördineerde loononderhandelingsstructuur staan meer open voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt dan landen met een gedecentraliseerde en niet-gecoördineerde structuur. Als gevolg daarvan kennen de laatste een lagere werkloosheid onder schoolverlaters. Er gaat geen significante invloed uit van specifieke maatregelen die worden getroffen voor jongeren, hoewel het teken van het effect in de verwachte richting wijst. Het werkelijke effect van maatregelen voor jongeren kan echter verborgen zijn. Actief arbeidsmarktbeleid specifiek gericht op jongeren wordt over het algemeen pas ondernomen bij een hoge jeugdwerkloosheid. Aangezien een hoge werkloosheid onder schoolverlaters vaak gepaard gaat met een hoge werkloosheid onder de totale beroepsbevolking (zoals is gebleken in model 2), kan het hier gevonden effect van maatregelen voor jongeren teniet zijn gedaan door het effect van de algemene werkgelegenheidssituatie. Tot slot heeft vakbondslidmaatschap geen invloed op de kans op werkloosheid voor schoolverlaters.

In model 4 zijn de kenmerken van het onderwijssysteem opgenomen. De resultaten zijn tamelijk duidelijk. Voor schoolverlaters uit landen met een duaal systeem is de kansverhouding op werkloosheid tegenover werk 0,395 ($e^{-0,928}$) keer kleiner dan de vergelijkbare kansverhouding voor schoolverlaters afkomstig uit landen die geen duaal systeem hebben. Deze bevinding bevestigt hypothese 5. Het effect van het duale systeem is echter niet per se gerelateerd aan de beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem. Omdat duale systemen per definitie sterk beroepsgericht zijn, is het belangrijk onderscheid te maken tussen deze twee kenmerken. Het positieve effect van de aanwezigheid van een duaal systeem op de kans op werk komt voort uit de sterke allocatiefunctie van het duale systeem: de geïnstitutionaliseerde combinatie van werken en leren die jongeren wordt geboden alvorens volledig de arbeidsmarkt te betreden. Het effect lijkt niet erg gerelateerd te zijn aan de sterkere beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem in landen met een duaal systeem, omdat het effect van het aandeel leerlingen, dat een beroepsgerichte leerweg in het hoger secundair onderwijs volgt, niet significant is.

In model 5 worden de modellen 3 en 4 geïntegreerd door alleen de significante effecten van beide modellen op te nemen. Naar voren komt dat zowel institutionele kenmerken gerelateerd aan de organisatie van de arbeidsmarkt, als het onderwijssysteem een eigen onafhankelijke invloed hebben op de werkloosheidskansen van schoolverlaters. Bij elkaar genomen verklaren de drie institutionele factoren een groot deel van de resterende variatie in model 2. Of

anders geformuleerd: nadat rekening is gehouden met verschillen in de samenstelling van de schoolverlaterspopulatie en de algemene werkgelegenheidssituatie, kunnen verschillen in werkloosheid onder schoolverlaters tussen landen grotendeels worden toegeschreven aan verschillen in institutionele regelingen met betrekking tot de bescherming van de rechtspositie van werkenden, de loononderhandelingsstructuur en de aanwezigheid van een duaal systeem. Door opname van deze kenmerken worden zowel verschillen tussen landen als verschillen binnen landen tussen jaren voor bijna 90 procent verklaard.

Figuur 2. Verschillen in prestaties tussen landen van de Europese Unie met betrekking tot werkloosheid onder schoolverlaters

Bron: EU Labour Force Surveys 1992-1997

De implicaties van deze bevindingen voor de verschillende landen worden het meest duidelijk door zogenoemde 'posterior means' uit te rekenen. In dit geval geeft een posterior mean de score van een land weer op de afhankelijke variabele (hier: de kans op werkloosheid) als afwijking van de gemiddelde score van alle landen (dat willen zeggen de Europese Unie), eventueel na statistische correctie voor een aantal kenmerken. In figuur 2 zijn de posterior means van alle landen weergegeven voor drie verschillende modellen. Die van model 0 zijn in principe gelijk aan de werkloosheidspercentages zoals weergegeven in figuur 1. De percentages zijn nu echter uitgedrukt als afwijkingen van het totale werkloosheidspercentage binnen de Europese Unie, op een enigszins andere schaal (in termen van kansverhoudingen). Niettemin volgt het patroon van de prestatieverschillen tussen landen precies de beschrijving van de eerder gepresenteerde verschillen in werkloosheid onder schoolverlaters. We zien hoge scores voor Italië, Spanje, Griekenland en Finland, terwijl lage waarden worden

waargenomen voor Luxemburg, Oostenrijk, Denemarken en Nederland. De posterior means van de andere twee modellen geven aan wat er gebeurt met de positie van een land indien rekening wordt gehouden met allerlei kenmerken van landen.

Op grond hiervan kan onmiddellijk worden vastgesteld dat de afwijkingen van de verschillende landen vrijwel volledig kunnen worden toegeschreven aan de opgenomen variabelen. Het extreem hoge werkloosheidspercentage onder schoolverlaters in Spanje en Finland wordt bijvoorbeeld volledig verklaard door de algemene werkgelegenheidssituatie in deze twee landen. Na statistische controle voor het werkloosheidspeil van de totale beroepsbevolking (zie model 2) is de kans op werkloosheid voor schoolverlaters in Spanje en Finland immers ongeveer gelijk aan de gemiddelde werkloosheidskans voor alle schoolverlaters in de Europese Unie. Voor Italië geldt dat het hoge werkloosheidscijfer voor schoolverlaters volledig te wijten is aan de ongunstige algemene werkgelegenheidssituatie van dit land gecombineerd met de nationale institutionele context (sterke bescherming van de rechtspositie van werkenden en de afwezigheid van een duaal systeem). Griekenland lijkt een uitzondering te zijn. Het hoge werkloosheidspercentage onder schoolverlaters in dat land kan slechts gedeeltelijk worden verklaard door de onderscheiden institutionele factoren, gegeven het feit dat Griekenland in model 5 nog steeds een relatief sterk afwijkende posterior mean vertoont.

De lage werkloosheidspercentages onder schoolverlaters in Oostenrijk, Duitsland, Denemarken, Luxemburg en Nederland zijn daarentegen vooral het resultaat van de aanwezigheid van een duaal systeem gecombineerd met gunstige conjuncturele omstandigheden. Denemarken profiteert ook van een minder sterke bescherming van de rechtspositie van de werkzame beroepsbevolking, terwijl Oostenrijk en Duitsland baat vinden bij hun gecentraliseerde en gecoördineerde systeem van loononderhandelingen.

5. Conclusies

In deze bijdrage hebben we onderzocht in hoeverre institutionele factoren een rol spelen bij de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie. Hiertoe zijn gegevens uit Labour Force Surveys van de Europese Unie voor de periode 1992-1997 gebruikt, waarin informatie aanwezig is over de meest gebruikelijke indicator om het integratieproces te beschrijven: de kans op werkloosheid. Om systematische variatie tussen landen adequaat te schatten, is multiniveau-analyse toegepast waarbij statistische correctie plaatsvindt voor variatie binnen landen tussen individuen en variatie binnen landen tussen jaren.

De resultaten van deze analyse hebben laten zien dat er aanzienlijke verschillen bestaan in de kans op werkloosheid voor schoolverlaters tussen landen. Grote aantallen werkloze schoolverlaters worden aangetroffen in Italië, Spanje, Griekenland en Finland, terwijl de werkloosheid onder hen laag is in Luxemburg, Oostenrijk, Duitsland, Denemarken en Nederland. Deze verschillen zijn bijna volledig toe te schrijven aan verschillen in de algemene werkgelegenheidssituatie van een land en nationale instituties met betrekking tot de bescherming van de rechtspositie van werkenden, de loononderhandelingsstructuur en de aanwezigheid van een duaal systeem van werken en leren. Zo kan de extreem hoge werkloosheid onder schoolverlaters in Spanje en Finland bijvoorbeeld geheel worden toegeschreven aan de hoge werkloosheid onder de totale beroepsbevolking. Hetzelfde geldt voor Italië, waar het hoge werkloosheidscijfer voor schoolverlaters grotendeels kan worden verklaard door de ongunstige algemene werkgelegenheidssituatie. Bovendien leiden de sterke bescherming van de rechtspositie van de werkzame beroepsbevolking en de afwezigheid van een duaal systeem ertoe dat Italiaanse schoolverlaters relatief moeilijk een baan vinden. Voor Griekenland kan het hoge percentage werkloze schoolverlaters slechts ten dele worden verklaard op basis van de institutionele factoren die in de analyse zijn bestudeerd. Het geringe werkloosheidsrisico voor schoolverlaters in landen rondom Duitsland wordt daarentegen voornamelijk verklaard door het bestaan van een duaal systeem, zelfs als rekening wordt gehouden met de gunstige algemene werkgelegenheidssituatie in deze landen. Deense schoolverlaters profiteren tevens van een weinig strikte bescherming van de rechtspositie van de werkzame beroepsbevolking. In Oostenrijk en Duitsland ten slotte draagt de gecentraliseerde en gecoördineerde loononderhandelingsstructuur ook bij aan de lage werkloosheid onder schoolverlaters. Al met al rechtvaardigen deze resultaten de conclusie dat de integratie van schoolverlaters op de arbeidsmarkt in de Europese Unie inderdaad systematisch wordt gestructureerd door institutionele omstandigheden. Met betrekking tot institutionele factoren betreffende arbeidsverhoudingen is het vooral de bescherming van de rechtspositie van de zittende beroepsbevolking die een negatieve invloed heeft op het integratieproces van schoolverlaters. In landen met een minder sterke bescherming van de rechtspositie vinden schoolverlaters gemakkelijker een positie op de arbeidsmarkt dan in landen met een sterke bescherming van de rechtspositie. Daarnaast speelt de loononderhandelingsstructuur een rol, waarbij gecentraliseerde en gecoördineerde systemen het beter doen dan gedecentraliseerde en niet-gecoördineerde. Deze twee bevindingen bevestigen de veronderstelde tweedeling tussen insiders en outsiders op de arbeidsmarkt. Met betrekking tot institutionele factoren van onderwijssystemen is het duidelijk dat de aanwezigheid van een uitgebreid duaal systeem – als een op de

werkplaats gebaseerd beroepsopleidingssysteem – de overgang van school naar werk in een land ten goede komt. Dit positieve effect komt voort uit de sterke allocatiefunctie van een duaal systeem. Door de combinatie van werken en leren treden jongeren feitelijk al tijdens de opleiding in op de arbeidsmarkt. Het effect lijkt overigens niet sterk gerelateerd te zijn aan het meer beroepsgerichte karakter van landen met een duaal systeem, gegeven het feit dat de beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem zelf niet van invloed is op het integratieproces.

Tot slot dienen we melding te maken van een zekere beperking van de hier uitgevoerde analyse. Vanwege de geringe aanwezigheid van geschikte afhankelijke variabelen in het gebruikte gegevensbestand zijn we niet in staat geweest een volledig beeld te geven van het integratieproces van schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Ten eerste ontbreekt informatie over lonen. Ten tweede zijn er geen gegevens aanwezig om te bepalen of schoolverlaters de in de opleiding aangeleerde vaardigheden ook daadwerkelijk benutten op de werkvloer of dat er soms sprake is van overscholing. Ten derde is er geen informatie beschikbaar over arbeidsmobiliteit. Aangezien schoolverlaters vaak starten in banen die niet aansluiten bij de verlaten opleiding, is de arbeidsmobiliteit onder hen aanzienlijk. Het is in de toekomst daarom interessant om na te gaan of institutionele factoren ook van invloed zijn op deze andere indicatoren van de arbeidsmarktintegratie van schoolverlaters. Voor dergelijk onderzoek zijn echter andere databronnen nodig die helaas (nog) niet beschikbaar zijn.

Literatuur

- Allmendinger, J. (1989). Educational systems and labour market outcomes. *European Sociological Review*, 5, 231-250.
- Boudon, R. (1974). *Education, opportunity, and social inequality*. New York: Wiley Press.
- Brauns, H., Müller, W., & Steinmann, S. (1997). *Educational expansion and returns to education. A comparative study on Germany, France, the United Kingdom and Hungary*. MZES Working Artikel AB I/23. Mannheim: MZES.
- Bryk, A., & Raudenbush, S. (1992). *Hierarchical linear models*. Newbury Park: Sage.
- Calmfors, L., & Driffill, J. (1988). Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance. *Economic Policy*, 6, 13-61.
- Calmfors, L. (1994). *Active labour market policy and unemployment. A framework for the analysis of crucial design features*. OECD Economic Studies, no. 22. Paris: OECD.

- Denison, E. (1962). *The sources of economic growth in the United States and the alternatives before us*. New York: Committee for Economic Development.
- Devine, T., & Kiefer, N. (1991). *Empirical labor economics*. Oxford: Oxford University Press.
- DeVreyer, Ph., Layte, R., Wolbers, M., & Hussain, A. (2000). The permanent effects of labour market entry in times of high unemployment. In: D. Gallie & S. Paugam (eds.), *Welfare regimes and the experience of unemployment in Europe* (pp. 134-152). Oxford: Oxford University Press.
- Ebbinghaus, B., & Visser, J. (1999). When institutions matter. Union growth and decline in Western Europe, 1950-1995. *European Sociological Review*, 15, 135-158.
- Gangl, M., & Brauns, H. (1999). The educational stratification of labour market entry. An analysis of structure and trends across the European Union. In: W. Müller et al. (eds.), *A comparative analysis of transitions from education to work in Europe - Based on the European Community Labour Force Survey* (pp. 165-206). Mannheim, Maastricht, Marseille: MZES, ROA, CEREQ.
- Goldstein, H. (1995). *Multi-level statistical models*. London: Edward Arnold.
- Hannan, D., Raffe, D., & Smyth, E. (1997). Cross-national research on school to work transitions. An analytical framework. In: P. Werquin, R. Breen & J. Planas (eds.), *Youth transitions in Europe: theory and evidence* (pp. 409-442). Proceedings of third ESF workshop of the Network on Transitions in Youth, La Ciotat, September 1996. Marseille: CEREQ.
- Hannan, D., & Werquin, P. (1999). *Education and labour market change. The dynamics of education to work transitions in Europe*. Paper presented at 'The European Socio-Economic Research Conference', Brussels, 28-30 April 1999.
- Hannan, D., et al. (1999). *A comparative analysis of transitions from education to work in Europe (CATEWE)* [Volume 1: A conceptual framework / demographic and economic changes]. ESRI Working Artikel 118(a). Dublin: ESRI.
- ILO (1990). *Statistical sources and methods*. [Vol. 3: Economically active population, employment, unemployment and hours of work (household surveys), second edition.] Genève: ILO.
- Kerckhoff, A. (1995). Institutional arrangements and stratification processes in industrial societies. *Annual Review of Sociology*, 15, 323-347.
- Layard, R., & Nickell, S. (1986). Unemployment in Britain. *Economica*, 53, S121-S169.

- Layard, R., Nickell, S., & Jackman, R. (1991). *Unemployment, macroeconomic performance and the labour market*. Oxford: Oxford University Press.
- Lindbeck, A., & Snower, D. (1988). *The insider-outsider theory of employment and unemployment*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Longford, N. (1993). *Random coefficient models*. Oxford: Clarendon Press.
- Maurice, M., Sellier, F., & Silvestre, J-J. (1982). *Politique d'éducation et d'organisation industrielle en France et en Allemagne. Essai d'analyse sociétal*. Parijs: Presses Universitaires de France.
- Müller, W., & Shavit, Y. (1998). The institutional embeddedness of the stratification process. A comparative study of qualifications and occupations in thirteen countries. In: Y. Shavit & W. Müller (eds.), *From school to work. A comparative study of educational qualifications and occupational destinations* (pp. 1-48). Oxford: Clarendon Press.
- Müller, W., & Wolbers, M. (1999). Educational attainment of young people in the European Union: cross-country variation of trends over time. In: W. Müller et al. (eds.), *A comparative analysis of transitions from education to work in Europe - Based on the European Community Labour Force Survey* (pp. 19-56). Mannheim, Maastricht, Marseille: MZES, ROA, CEREQ.
- Nickell, S., & Layard, R. (1997). *Labour market institutions and economic performance*. Centre for Economic Performance and Statistics, Oxford University, Discussion Paper Series no. 23.
- OECD (1995). *Education at a Glance*. Paris: OECD.
- OECD (1996). *Employment Outlook*. Paris: OECD.
- OECD (1997). *Employment Outlook*. Paris: OECD.
- OECD (1998). *Employment Outlook*. Paris: OECD.
- OECD (1999). *Employment Outlook*. Paris: OECD.
- Oswald, A. (1987). *Efficient contracts are on the labour demand curve: theory and facts*. London School of Economics Centre for Labour Economics, Discussion Paper no. 284.
- Ryan, P. (1999). *The school-to-work transition. A cross-national perspective*. Faculty of Economics, University of Cambridge, Working Paper.
- Schmid, G. (1998). *Transitional labour markets. A new European employment strategy*. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Discussion Paper no. FS I 98-206.
- Shavit, Y., & Blossfeld, H-P. (eds.) (1993). *Persistent inequality. A comparative analysis of educational stratification in thirteen countries*. Boulder: Westview Press.
- Soskice, D. (1990). Wage determination: the changing role of institutions in advanced industrialised countries. *Oxford Review of Economic Policy*, 6, 36-61.

- Thurow, L. (1975). *Generating inequality*. New York: Basic Books.
- UNESCO (1975). *International Standard Classification of Education (ISCED)*. Paris: UNESCO.
- Wolbers, M., & Graaf, P. de (1997). Langetermijnontwikkelingen in de opbrengsten van diploma's op de Nederlandse arbeidsmarkt. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 12, 296-309.
- Wolbers, M. (2000). The effects of level of education on mobility between employment and unemployment in the Netherlands. *European Sociological Review*, 16, 185-200.